

شایعه پراکنی یکی از مهم‌ترین ناهنجاری‌های اجتماعی است

آمیولانس آمده بود و ازدحام جمعیت نمی‌گذاشت صحنه به خوبی دیده شود. کسانی که دور از صحنه بودند با سرک کشیدن سعی در فهم اصل ماجرا داشتند.

شما هم شنیده‌اید که ...

جام جم آنلاین: آمیولانس آمده بود و ازدحام جمعیت نمی‌گذاشت صحنه به خوبی دیده شود. کسانی که دور از صحنه بودند با سرک کشیدن سعی در فهم اصل ماجرا داشتند. ولی وقتی ناامید می‌شدند از اولین عابری که تازه به جمعیت پیوسته بود می‌پرسیدند: «آقا زنده است؟»

عابر در حالی که هنوز نتوانسته بود از بین جمعیت اورژانس را ببیند با قاطعیت گفت: «فکر نمی‌کنم، ضربه خیلی کاری بوده.»

مرد میانسالی که او نیز تازه به جمعیت پیوسته بود با شنیدن این خبر سری تکان داد و با لبخند تلخی آهی کشید و گفت: «خدا بیامرزدش.» صدای ترمز ناگهانی اتومبیلی همه را ترساند.

راننده اتومبیل با هیجان پرسید: «جوان بود؟» مرد میانسال که هنوز در حال آه کشیدن بود با صدایی که نشان از ناامیدی داشت پاسخ داد: «آره چند دقیقه‌ای هست که تموم کرده.»

موتورسواری که با دیدن جمعیت از دور سرعت موتور را کم کرده بود، با موتور به سمت مرد میانسال آمد و با دیدن چهره مات و مبهوت او بدون این که بداند چه خبر است گفت: «بیکاری آقا! بیکاری! حق داشت خودکشی کنه خدا بیامرزدش!»

یکی از اهالی محل که با عجله خاصی دوان دوان به طرف جمعیت می‌آمد، در حالی که دکمه‌های پیراهنش را می‌بست، با اضطرابی که معلوم نبود برای چیست آخرین نفری بود که به جمعیت اضافه شد. رو پنجه پا ایستاد و همان طور که سعی داشت از لابه‌لای مردم ببیند چه خبر است، گفت: «عجب، خدا رحمتش کنه! از بس تند رانندگی می‌کنن.» چند دقیقه‌ای گذشت و جمعیت پراکنده شد. پیرمردی که قلبش گرفته بود پس از به هوش آمدن به آرامی بلند شد و از ماموران اورژانس تشکر کرد و به راه خود ادامه داد!

همیشه اخبار داغ و مهم برای ما جذابیت‌های خاصی داشته است. از مهم‌ترین مسائل سیاسی گرفته تا تحولات اقتصادی و فرهنگی وقتی در سطح جامعه و از طریق رسانه‌های جمعی به بالاترین سطح فراگیری می‌رسد شایعه می‌شود که بازار پررونقی پیدا می‌کند؛ بازاری که بعضی‌ها به آن علاقه زیادی دارند و همزمان با این که به انعکاس آن می‌پردازند دستی در آن نیز می‌برند و ذهنیت و تفکر خود را در آن دخیل می‌کنند. بازار شایعه معمولاً زمانی که موضوعی مهم و دارای ابهام باشد به اوج می‌رسد. هر کدام از این دو نباشد شایعه شکل نمی‌گیرد.

از سوی دیگر شرایط خاصی که شایعه در آن شکل می‌گیرد و نبود منبع مشخصی برای انعکاس اخبار، دو عامل مهم دیگری است که رنگ و لعاب شایعه را بیشتر می‌کند.

شایعه بر چه افرادی بیشتر تاثیر می‌گذارد؟

دکتر محبوبه فرحبخش، روانپزشک و استاد دانشگاه درباره تأثیرات روانی شایعه بر مردم می‌گوید: «شایعه همانند همه کنش‌های اجتماعی، تأثیرات روانی و اجتماعی مختلفی بر افراد اجتماع دارد. میزان تأثیرات شایعه و نوع آن از جمله بحث‌هایی است که روان‌شناسان اجتماعی و جامعه‌شناسان به آن پرداخته‌اند.»

اصولاً تأثیرپذیری افراد از سه رشته از احساسات، شایعه‌پراکنی را به دنبال دارد. ترس، امید و تنفر. انسان‌ها هنگامی که از پدیده‌ای بترسند یا از موضوعی احساس تنفر داشته باشند یا به چیزی امید بسته باشند، از آمادگی لازم برای ساخت و رواج شایعه درباره آن برخوردار هستند. در این میان میزان تأثیر شایعات با توجه به تفاوت‌های فردی، اجتماعی و فرهنگی افراد و نوع شایعه متفاوت است.

افرادی که از اعتماد به نفس پایین‌تری برخوردار هستند و همچنین افراد کم‌سواد که از حوادث و اتفاقات پیرامون خود بی‌خبرند، بیشتر تحت‌تأثیر شایعه قرار می‌گیرند. این موضوع در مورد میزان سلامت روانی افراد نیز صدق می‌کند، افرادی که از سلامت روان لازم

برخوردارند نسبت به افرادی که فاقد این ویژگی هستند، کمتر تحت تأثیر شایعات قرار می‌گیرند. (171)؛

داوری شخصی در شایعه

با کمی دقت در جامعه می‌توانیم بفهمیم شایعه هیچ معیار و استانداردی ندارد و همین موضوع باعث می‌شود تا هر کسی براساس برداشت‌های شخصی و ذهنیتی و نگرانی‌ها و دغدغه‌هایی که دارد اخبار را آن گونه که می‌خواهد تفسیر می‌کند و سعی دارد آن را به دیگران نیز تحمیل کند.

به گفته فرحبخش، یک شایعه به هر دلیلی که شروع شده باشد وقتی به فرد دیگری منتقل شود، فرد جدید این شایعه را براساس تعصبات، نگرش‌ها، پیشداوری‌ها، ترس‌ها، خوشبینی‌ها، علایق و نفرت‌های خود دریافت کرده و انتقال می‌دهد.

نکته: شایعه با توجه به ماهیت و قدرت تأثیرگذاری آن می‌تواند اضطراب اجتماعی را افزایش دهد، اعتبار اجتماعی افراد را خدشه‌دار کرده و بی‌اعتمادی و بدبینی و سوءظن و سستی باورها را نسبت به سلامت اشخاص و واقعیت‌ها و پدیده‌های مختلف جامعه رواج دهد

در حقیقت افراد با پراکندن شایعه به نوعی در صدد هستند از تأثیرات منفی فشارهای مختلفی که بر آنها وارد می‌شود بکاهند و به این دلیل آن را تکرار می‌کنند تا از این طریق بعضی از نیازهای آنان ارضا شود. شایعه‌ای که سوءظن یا تنفر را به همراه دارد یا شایعه‌ای که ترس یا امیدواری را بیان و اثبات می‌کند، قادر به تکرار شدن است و توسط احساسات و هیجان‌های گوینده شایعه تقویت می‌شود. به این ترتیب تأثیرات روانی شایعه از یکی به دیگری منتقل می‌شود.

رابطه دوسویه شایعه و اضطراب

دکتر حسین میرفتاحی، جامعه‌شناس و استاد دانشگاه درباره تأثیرات اجتماعی شایعه می‌گوید: (171)؛ شایعات با توجه به ماهیت و قدرت تأثیرگذاری آن می‌تواند اضطراب اجتماعی را افزایش دهد، اعتبار اجتماعی افراد، سازمان، موسسات و کشورها را خدشه‌دار کرده و بی‌اعتمادی و بدبینی و سوءظن و سستی باورها را نسبت به سلامت اشخاص و واقعیت‌ها و پدیده‌های مختلف جامعه رواج دهد. بیشتر این شایعات را افراد ساده‌اندیش و سطحی‌نگر عمدتاً در شرایط و موقعیت‌های اجتماعی نامطلوب منتشر می‌کنند و ماحصل آن ایجاد بدبینی، افزایش اضطراب و نگرانی در مردم، ترور شخصیت افراد، ایجاد فضای ناسالم اجتماعی، ایجاد تقابل و صف‌بندی میان قشرهای مختلف مردم یا مسئولان، بروز فرافکنی به منظور تخلیه ترس‌ها و آرزوها در افراد جامعه می‌شود. (171)؛

فرحبخش نیز در این باره می‌گوید: (171)؛ شایعه اضطراب‌ها و فشارهای روانی خاص خود را بر افراد به جا می‌گذارد. در واقع شایعه به گونه‌ای با نامنی و اضطراب همراه است. (171)؛

افزایش امنیت روانی و کاهش شایعه‌پراکنی

مشکلات مختلف در جامعه باعث می‌شود افراد براساس شرایطی که در آن زندگی می‌کنند وقایع و رویدادها را ببینند و به همان صورت هم آن را انعکاس دهند.

فرحبخش درباره تأثیر امنیت روانی بر شایعه می‌گوید: (171)؛ در شرایطی که افراد زیادی از اقشار جامعه در زندگی فردی یا حیات جمعی خود به هر دلیلی از جمله فشارهای روانی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... به طور جدی، نگران و مضطرب هستند از شایعات تأثیرات منفی بیشتری دریافت کرده و آن را با درصد بالاتری از نگرانی‌ها به دیگری منتقل می‌کنند. (171)؛

هرچه نبودن امنیت روانی و اضطراب در میان افراد فزونی یابد، به همان میزان، شایعات هم بیشتر می‌شود. به این ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت بین شایعه به عنوان پدیده اجتماعی و اضطراب به عنوان پدیده‌ای روانی، تعاملی دوسویه وجود دارد؛ به این معنا که از یک سو، اضطراب از انگیزه‌های ساخت و رواج شایعه است و از سوی دیگر، شایعه نیز در پیدایش اضطراب موثر است.

پیشگیری از رواج شایعه

همیشه زمانی شایعه در میان مردم مورد قبول واقع می‌شود که افکار عمومی آمادگی لازم را برای تفکیک خبر واقعی و دروغ ندارد. افکار عمومی، پاشنه آشیل جامعه در مقابل شایعه است. اگر افکار عمومی جامعه ظرفیت پذیرش شایعه را نداشته باشد براحتی نمی‌توان شایعه را بر فضای جامعه تحمیل کرد.

معمولا شایعه درباره موضوعات مهم و مبهمی ایجاد می‌شود که برای افکار عمومی جذابیت دارد و همین جذابیت باعث می‌شود شایعه بتدریج جای خود را در نظام اجتماعی باز کند.

برای آماده‌سازی افکار عمومی و آشنا کردن مردم با اهداف و روش‌های رواج‌دهندگان شایعه، آگاه‌سازی اجتماعی از طریق رسانه‌ها، ایجاد فضای امن روانی و روحی در خانواده و جامعه، رشد جامعه‌پذیری سیاسی در مردم، افزایش فضای اعتمادسازی بین مردم و مسئولان از جمله مواردی است که تا حد زیادی جلوی رواج شایعه را در جامعه می‌گیرد.

سیدعلیرضا بهشتی / جام‌جم